

Стогова Ольга Володимирівна

Державний вищий навчальний заклад

*«Українська академія банківської справи Національного банку України»,
доцент кафедри державно-правових дисциплін, кандидат політичних наук, доцент.*

ПОПУЛІЗМ ЯК РІЗНОВИД АВТОРИТАРИЗМУ

У політичній теорії склалося переконання, що у сучасних суспільствах використовуються три види політичних ресурсів: 1) примус; 2) апеляція до цінностей; 3) винагорода індивідів, соціальних груп символічними чи статусними відзнаками, наданням матеріальних переваг. Прийнято вважати, що авторитаризм використовує переважно перший та другий ресурс у відношенні до мас населення, а третій – виключно для привілейованої групи осіб [1, 76]. Крім того, законність режиму вимірюють відмовою від примусу, так демократії базуються на громадянській згоді, яка виражається у ході виборів і закріплюється справедливим розподілом символічних та матеріальних ресурсів. Як наслідок авторитарні режими відрізняються від демократичних переважним використанням репресій, це зумовлено несправедливим характером розподілу всіх типів ресурсів.

Авторитарним режимам складно довести свою легітимність саме через використання репресій. Але в ХХ столітті існувала значна кількість диктатур, які використовували різноманітні ресурси, а репресіями користувалися у мінімальних дозах. Стратегія таких режимів була заснована на ефективній економіці і відчутних перевагах для широких верств суспільства. Таким був франкізм пізнього періоду, авторитаризм Каetano у Португалії, влада бразильських військових після 1964 року, цілий ряд режимів періоду індустріалізації в Азії (Південна Корея, Тайвань, Сінгапур) та Африці (Туніс, Єгипет). Режими які демонстрували бажання стати легітимними не під націоналістичні гасла та фізичне знищення опонентів, а на підставі практичної ефективності свого управління, отримували підтримку значної кількості населення.

Авторитаризм розглядається теоретиками як певне виключення або відхилення від норми, що приходить на зміну демократичному правлінню, яке вважається більш правильним. Але авторитаризм ніколи не є випадковим, він по своєму здатний сприяти і рівновазі, і політичним деформаціям. Авторитарні режими, так само як демократичні демонструють то піднесення, то падіння.

Особливим проявом авторитаризму є популізм. Популістський рух зародився наприкінці ХІХ століття у США і активно розвинувся у країнах Латинської Америки, де склався саме його національно-визвольний компонент. Першою популістською партією у Латинській Америці стала Перуанська апристська партія, заснована у 1924 році під назвою Американський народно-революційний альянс. Перша офіційна програма партії містила вимоги щодо соціального забезпечення населення, загальної початкової освіти, націоналізації промисловості [2, 213]. У 30-х роках партії популістського типу виникли в усіх латиноамериканських країнах. Ф. Бурріко з'ясував як давно існує феномен популізму і розглядав популізм як прояв авторитаризму, вільного від представницьких інститутів, оскільки він претендує на втілення більш високої ніж вони, стадії розвитку [1, 79]. Популістські режими характеризуються перебільшенням принципу «народний». Популізм можна розглядати як авторитарну стратегію контролю над масами. Маніпуляції з плебісцитом тут є інструментом ослаблення напруженості політичної ситуації та зняття агресії мас. Популізм у Латинській Америці виріс на підставі викривлення економічного розвитку порівняно з Західною Європою та Північною Америкою. Відставання економічного розвитку давало почуття несамостійності, меншовартості, що сприяло розвитку популізму, так Ж. Варгас вважав популістського вождя «батьком бідняків», харизматичним лідером, якому не потрібні посередники між ним і народом. Шілс, який

одним із перших продемонстрував феномен популізму, розумів його як вираження волею народної волі і як заключення прямого договору між гарячо любимим диктатором і народом, який активно демонструє свою підтримку. Особливою формою популізму є воєнізований, така форма нещодавно існувала у Єгипті. Відрізняється він перебільшенням харизми лідера, причому насеризм став прикладом для Латинської Америки, особливо для диктатури в Перу 1968-1975 рр.

Піронізм був окремим різновидом популізму, існування якого виправдано за умови соціального примирення, якщо воно не настає, то популізм гине у щоденній демагогії. Популістський авторитаризм у часі співпав з виникненням фашизму. Фашизм означав відрив від ліберальної традиції, яка притаманна популістським диктатурам як і демократичним режимам. Цей відрив став вихідною крапкою нової авторитарної динаміки, для якої характерне заперечення суверенітету народу як джерела легітимності влади.

Виникнення популістських течій в Азії було зумовлено такими причинами: розгортання національно-визвольного руху, зростання перекося соціально-економічного розвитку між іноземним капіталом та докапіталістичними формами господарства, проблема національного самовизначення. Серед ідеологів популізму в Азії можна виділити Сун Ят-Сена та Сукарно. Популістські ідеї помітні в Індії, Бірмі, Шрі Ланці [2, 214].

На африканському континенті розвиток популізму припадає на початок національно-визвольного руху від колоніальної залежності, пік популізму припадає на 60-70 роки ХХ століття. Найбільш яскравим прикладом популізму став Н'єреровський революційний популізм у Танзанії. Це найбільш систематизована концепція серед сучасних популістських, яка будується на принципах «уджамаа» та «опори на власні сили», тобто поєднання модернізації з елементами селянського утопічного соціалізму. Найбільш відомими лідерами африканського утопізму є Дж. К. Н'єрере (Танзанія), Ф. Фанон (Алжир), М. Кейта (Малі), К. Нкрума (Гана), Б. Онуоха (Нігерія), М. Діа (Сенегал), Т. Мбойя (Кенія).

У арабському світі популізм має свої характерні риси: використовуються сімейні, кланові, племенні зв'язки, звертаються до ісламу як засобу легітимації. Авторитарне, репресивне правління, що руйнує сучасні автономні громадські асоціації змушує громадян повертатися до традиційних інститутів з метою захисту своїх інтересів [3, 157].

На початку ХХІ століття відмічаються суттєві відмінності у популістських ідеологіях. Популізм стає більш елітарним та авангардистським, що пов'язане з пасивністю основних мас населення у країнах, що розвиваються та з наявністю помітних технократичних тенденцій у керівництві молодих держав, де більше виражені прагнення до модернізації та індустріалізації.

Література:

1. Технології політичної влади: Зарубіжний досвід / В.М. Іванов, В.Я. Матвієнко, В.І. Патрушев, І.В. Молодих. – К.: Вища школа, 1994 – 263 с.
2. Баранов Н.А. Популизм как глобальное явление // Гуманизм, глобализм и будущее России. Материалы международной научной конференции. Санкт – Петербург, 15 ноября 2002 г. СПб.: БГТУ, 2002, С. 213-214.
3. Шуляк С.В. Невдача демократизації у арабському світі: нормативність теорій vs реалій політики // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна «Питання політології». – 209. - № 861. – 247с., С. 156-157.